

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342; 342

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/11>

СУЧАСНА ВОЄННА ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

MODERN MILITARY POLICY OF THE UKRAINIAN STATE IN THE CONDITIONS OF RUSSIA'S MILITARY AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Антонов В.О., д.ю.н., доцент,
провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування
Інститут держави і права імені В.М. Корецького Національної академії наук України

В статті розглянуто в конституційно-правовому вимірі специфіку винятково важливого напрямку діяльності держави у воєнній сфері національної безпеки, яку прийнято називати воєнною політикою держави. Зазначається, що воєнна політика держави є складовою загальної державної політики, безпосередньо пов'язаною із створенням Воєнної організації, її підготовкою та застосуванням для досягнення політичних цілей.

Повномасштабна війна, розв'язана росією проти України вкотре підтвердила аксіому, що виникнення та утвердження України як незалежної суверенної держави пов'язане насамперед із забезпеченням її власної воєнної безпеки. У роботі аналізується воєнна політика України на сучасному етапі, де зокрема, автором зазначається, що вона спонукала нашу державу переосмислити засади своєї внутрішньої та зовнішньої політики, переоцінити стан своїх збройних сил та активізувати заходи щодо підвищення їхнього оборонного потенціалу та боєздатності.

В роботі також досліджується змістовний аспект воєнної політики держави, слід зазначити, що до останнього часу вона сприймалась як частина загальної політики класів, держав та партій, яка була безпосередньо пов'язана з підготовкою і застосуванням засобів воєнного насилля для досягнення політичних цілей.

Автором також зазначається, що в сучасних умовах таке сприйняття сутності воєнної політики суттєво змінилося, оскільки сама ідея досягнення політичних цілей засобами воєнного насилля на сьогодні себе вичерпала. Війна перестала бути раціональним засобом вирішення економічних, політичних, ідеологічних та інших спорів. У зв'язку з цим постає питання щодо того, чи змінилася сутність війни у зв'язку із втратою її політичних характеристик. Іншими словами, чи втрачають свій сенс фундаментальні постулати видатного воєнного теоретика Клаузевіца про те, що війна є продовженням політики, а саме насильницькими засобами?

В статті автором стверджується, що ця формула повністю свого значення не втратила, оскільки саме вона надає сьогодні можливість простежити зв'язок агресивної війни, розв'язаної росією з її агресивною політикою.

Ключові слова: воєнна політика, збройна агресія, внутрішня та зовнішня політика, сутність війни, незалежна суверенна держава, воєнна організація.

The article examines in the constitutional and legal dimension the specifics of an exceptionally important direction of the state's activity in the military sphere of national security, which is usually called the military policy of the state. It is noted that the military policy of the state is a component of the general state policy, directly related to the creation of the Military Organization, its preparation and application to achieve political goals.

The full-scale war launched by Russia against Ukraine once again confirmed the axiom that the emergence and establishment of Ukraine as an independent sovereign state is primarily related to ensuring its own military security. The work analyzes the military policy of Ukraine at the current stage, where, in particular, the author notes that it prompted our state to rethink the foundations of its domestic and foreign policy, reassess the state of its armed forces and step up measures to increase their defense potential and combat capability.

The work also examines the substantive aspect of the military policy of the state, it should be noted that until recently it was perceived as part of the general policy of classes, states and parties, which was directly related to the preparation and use of means of military violence to achieve political goals.

The author also notes that in modern conditions, this perception of the essence of military policy has changed significantly, since the very idea of achieving political goals by means of military violence has exhausted itself today. War ceased to be a rational means of solving economic, political, ideological and other disputes. In this connection, the question arises: has the essence of war changed due to the loss of its political characteristics? In other words, do the fundamental postulates of the outstanding military theorist Clausewitz that war is a continuation of politics, namely violent means, lose their meaning?

In the article, the author claims that this formula has not completely lost its meaning, as it is the one that gives us today the opportunity to trace the connection between the aggressive war waged by Russia and its aggressive policy.

Key words: military policy, armed aggression, domestic and foreign policy, essence of war, independent sovereign state, military organization.

Збройна агресія росії проти України вкотре підтвердила аксіому, що виникнення та ствердження України як незалежної суверенної держави пов'язане насамперед із забезпеченням її власної воєнної безпеки.

Тимчасова окупація російською федерацією частини території України – Криму, розпалювання росією збройного конфлікту на Сході та Півдні України, руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права зумовлюють перегляд та уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України.

Воєнна політика України – діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки держави, пов'язана із запо-

біганням воєнним конфліктам, організацією та здійсненням військового будівництва і підготовкою Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної спеціальної служби транспорту, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення до збройного захисту національних інтересів.

Аналізуючи сучасну воєнну політику України в контексті збройної агресії російської федерації проти України, слід зазначити, що вона спонукала нашу державу, по-новому «подивитись» на засади своєї внутрішньої та зовнішньої політики, на стан своїх збройних сил

та активізувати заходи щодо підвищення їхнього оборонного потенціалу та безздатності.

Досліджуючи змістовний аспект воєнної політики держави, слід зазначити, що до останнього часу вона сприймалась як частина загальної політики класів, держав та партій, яка була безпосередньо пов'язана з підготовкою і застосуванням засобів воєнного насилля для досягнення політичних цілей [1, с. 137].

Слід зазначити, що в сучасних умовах таке сприйняття сутності воєнної політики суттєво змінилося, оскільки сама ідея досягнення політичних цілей засобами воєнного насилля на сьогодні себе вичерпала. Війна перестала бути раціональним засобом вирішення економічних, політичних, ідеологічних та інших спорів. У зв'язку з цим постає питання: чи змінилася сутність війни у зв'язку із втратою її політичних характеристик? Іншими словами, чи втрачають свій сенс фундаментальні постулати видатного воєнного теоретика Клаузевіца [2, с. 160] про те, що війна є продовженням політики, а саме насильницькими засобами?

Аналізуючи цей аспект, слід зазначити, що, на наше переконання, ця формула повністю свого значення не втратила, оскільки саме вона надає сьогодні можливість простежити зв'язок війни з політикою у контексті визначення її причин та витоків її ведення і результатів. Зокрема, початок XXI ст. перед людством позначився різким загостренням цілої низки глобальних проблем, серед яких одне із центральних місць посідають виклики та загрози міжнародній безпеці, які можуть призвести до непередбачуваних наслідків. За цих умов цілком очевидним є те, що у ракетно-ядерній війні переможців не буде, а її результатом може стати загибель усього людства. Однак, що сьогодні стосується причин і витоків війни, то вони, як і раніше, коріняться у політиці, що проводиться мілітаристськими політичними силами, які є прибічниками авантюристичних засобів вирішення міжнародних спорів засобами воєнного насилля. І повне заперечення зв'язку війни з політикою знімає питання щодо відповідальності тих чи інших політичних сил.

Збройний напад російської федерації на Україну був не випадковим, він переконливо засвідчив, що війна, розв'язана росією проти України, була зумовлена передусім злочинною, антинародною, шовіністичною політикою Кремля. Ця політика набула відображення і у стратегічному курсі російської федерації щодо країн СНД, у якому зазначається, що «при взаємодії з третіми країнами та міжнародними організаціями досягти з їхнього боку розуміння того, що регіон є насамперед зоною інтересів росії [3, с. 4–5]. «Ми не зацікавлені, щоб на території колишнього Союзу хтось домінував, особливо у військовій сфері. Ми не зацікавлені, щоб які-небудь держави відігравали роль буферних країн» [4, с. 2].

Реалізація цих великошовіністичних імперських настроїв, провокування сепаратистських рухів, спрямованих на послаблення державних інституцій країн СНД, постійне підтримання в них стану керованого хаосу призводить де-юре і де-факто до руйнації їх державності. Слід також зазначити, що важливим чинником втілення зазначених імперативів виступає підтримка діяльності російської дипломатії і спецслужб з використанням «кращих» традицій радянської спадщини. Зокрема, в її арсеналі представлені й підтримка діяльності агентури та агентів впливу, дезінформація і шантаж, погрози і тиск, підкуп, а також задіяння у спецопераціях представників криміналітету та терористичних організацій.

У цьому контексті неможливо залишити поза увагою політичні інтереси росії, які продукуються сьогодні не тільки у Європі (попри їх важливість), а й у «близькому зарубіжжі». Ці інтереси проявляються у реінтеграції пострадянського простору в лоні російської державності, де привабливість нових земель і територій для Кремля

визначається кількістю «російського населення», яке там проживає. Саме політика реінтеграції, що активно проводиться росією, за останній час призвела до виникнення спірних територій на теренах колишнього Радянського Союзу. Деякі з них, такі як Придністровська Молдавська Республіка, яка у 1990 р. відокремилась від Молдови, і Нагірно-Карабаська Республіка, яка відокремилась від Азербайджану у 1991 р., без згоди інших держав і всупереч їх бажанню зберегти свою територіальну цілісність, стали взагалі не визнані жодною із держав – членів ООН.

Іншим прикладом руйнації державності ряду країн СНД можуть слугувати події в Абхазії та Південній Осетії. Небажання Абхазії залишитися частиною Грузії після розпаду СРСР остаточно оформилося до 2008 р. за підтримки російської армії. РФ визнала «незалежність» самопроголошеної республіки (разом із Нікарагуа, Венесуелою, Науру і Тувалу), розмістила на її території військову базу з чисельністю контингенту до 4 тис. чол., а також надала та надає фінансову допомогу у вирішенні соціально-економічних проблем Абхазії.

І, нарешті, слід згадати про особливе возз'єднання по-південноосетинськи, коли ця тема набрала актуальності після російсько-грузинської війни в серпні 2008 р., за результатами якої росія офіційно визнала незалежність Південної Осетії. Проте регіон Південної Осетії залишився «сірою зоною», якою опікуються та маніпулюють очільники Кремля рівно настільки, щоб гарантувати відсутність соціальних протестів та бунтів.

Отже, на тлі подій сьогоднішнього дня, що відбуваються навколо захоплення Криму та збройної агресії росії проти України, чітко розкривається агресивна шовіністична антинародна політика путінського режиму, проявляються його реальні цінності, якому так потрібні нові землі, але тільки «правильні», переважно населені російськомовними, на приєднанні яких Путін може зміцнювати свій імідж «збирача земель».

З огляду на це важливо та необхідно нагадати й застергти російську політичну еліту, а також «збирача земель» про те, що не слід нехтувати діалектикою змін у взаємозв'язку між сутністю війни і способами досягнення воєнно-політичних цілей. Необхідно підкреслити, що сьогодні зовсім не обов'язково розпочинати світову ракетно-ядерну війну, щоб підвести світ до рокової межі глобальної катастрофи. Адже будь-який локальний (регіональний) конфлікт, як про це свідчить світова практика, дуже швидко втягує у воєнне протистояння велику кількість як малих, так і великих держав. Так, у Першій світовій війні безпосередньо брали участь понад 1 млрд. людей із 33 країн, тобто 62 % населення планети, то вже у Другій світовій війні їх кількість становила вже близько 2 млрд. із 61 країни, або до 80 % населення планети.

Ретроспективний аналіз поглядів на діалектику розвитку міжнародних кризових явищ, із яких упродовж XX ст. двічі спалахували вогнища світових війн, надає можливість зробити ряд важливих висновків для практики сьогоднішнього дня.

По-перше, кризові явища (регіональні конфлікти) напередодні двох світових війн не розвивалися за схемою «дія – протидія» і мали перебіг у бік наростання. І намагання тих чи інших країн утриматися «на хвилі» конфронтаційної рівноваги не тільки не відвертали сповзання світу до війни, проте і в переносному сенсі сприяли наростанню «саморухів» кризових явищ. При цьому усі попередні розрахунки сторін як жертв, так і агресорів були щент розбиті трагічною реальністю війн, масштаби, характер, глибина, тривалість яких щоразу перевищували здавалося би немислиме.

По-друге, аналіз особливостей виникнення та розвитку міжнародних кризових явищ і локальних конфліктів у передвоєнні роки переконливо свідчать, що на час виникнення кризових явищ у міждержавних відносинах

зберігається потенційна можливість їх мирного врегулювання, проте з переходом їх до військово-силової фази різко наростає швидкість та інтенсивність деструктивних процесів, де невблаганно наростають тенденції неадекватної оцінки своїх дій, способів захисту, дій противника. А оскільки війна – явище значною мірою ірраціональне, то необхідно зробити висновок про те, що її світові форми є апофеозом цієї ірраціональності, якщо сприймати їх крізь призму загальнолюдських цінностей.

По-третє, важливо зазначити і те, що вердикт історії, винесений людством світовим війнам, залишається для сучасності актуальним та невблаганним. І він свідчить про те, що будь-які матеріальні й духовні витрати на підготовку та ведення війни у XXI ст. будуть трансформуватися у свою протилежність – велику поразку, негативні наслідки якої глобальні, масштабні і довготривалі. У цьому контексті не є винятком збройна агресія Росії проти України.

По-четверте, перебіг подій двох світових війн призвів до появи «дива-зброї майбутнього», повного краху планів агресорів і трагедії мільйонів людей. І сумний досвід втрачених можливостей щодо відвернення минулих світових пожеж, а також марні спроби одноосібного умиротворення «агресора» переконливо свідчать про те, що безпека може бути лише одна для всіх або ні для кого. Альтернативи миру постає одна – непередбачуваний смерч трагедії третьої світової війни. Більше того, досвід минулих війн значною мірою втратив своє значення (у контексті сучасності), оскільки перемога «зникла». Засоби ведення війни сьогодні переросли її цілі, виникла зворотна ситуація: «хто вистрелить першим – загине другим». За цих обставин стає цілком зрозумілим, що людство підійшло до історичної межі для війн із застосуванням ядерної зброї. Війні стало можливим запобігти ще до виникнення глибинних причин, які її викликають та породжують [5, с. 56].

Сьогоднішнє мінливе і суперечливе зовнішнє середовище, що притаманне початку XXI ст., характеризується посиленням дії чинників, які ставлять під загрозу стратегічну стабільність у Європі та світі [6, с. 8]. Насамперед йдеться про небезпеку ескалації «заморожених» і виникнення нових регіональних конфліктів, що суттєво зростає після російсько-грузинського конфлікту в серпні 2008 р. Проте сьогодні чи не найбільш небезпечною загрозою для міжнародної та регіональної безпеки стала збройна агресія Росії проти України. Збройний напад російської федерації на Україну спричинив найсерйознішу та найнебезпечнішу кризу в Європі після падіння Берлінського муру і став несподіваним як для українського політикуму й громадськості, так і для міжнародної спільноти.

Збройна агресія РФ спричинила серйозні порушення фундаменту норм міжнародного права та особливо її власних міжнародних зобов'язань і стала кричущим порушенням суверенітету і територіальної цілісності України. Враховуючи зазначене та подальші перспективи шовіністичного імперського державного курсу Росії, особливо після її збройної агресії проти України, слід констатувати, що російська федерація ігнорує сучасні правові та цивілізаційні цінності й загрожує не лише Україні, а й існуючому сучасному міжнародному правопорядку.

Аналізуючи змістовний аспект воєнної політики, зауважимо, що в сучасних умовах воєнна політика будь-якої держави може бути прогресивною, тобто відповідати сучасним вимогам загальнолюдських цінностей та верховенству права в міжнародних відносинах, або реакційною, яка іде у розріз з ними.

Під прогресивною воєнною політикою необхідно розуміти діяльність держави, спрямовану на запобігання будь-яким війнам за допомогою створення воєнних структур, які мають суто оборонну спрямованість і призначені для забезпечення національної безпеки. Так, сучасна воєнна політика України є прогресивною, оскільки відповідно до

п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції України [7] вона спрямована на захист національних інтересів Української держави, відновлення територіальної цілісності України, сучасних правових та цивілізаційних цінностей, а також існуючого міжнародного правопорядку. І тому Україна як держава, що стала жертвою агресії, відповідно до ст. 51 Статуту ООН має беззастережне право негайно застосувати проти держави-агресора збройний примус та інші міжнародно-правові санкції в порядку самозахисту від збройної агресії. Зокрема, «Статут жодним чином не зачіпає права на індивідуальну чи колективну самооборону, якщо відбувається збройний напад на Члена Організації» [8, с. 33].

Аналізуючи сучасну воєнну політику Росії, слід зазначити, що вона виступає складовою загальнодержавної імперсько-шовіністичної політики, яка за своєю суттю є агресивним тоталітарним утворенням, вороже налаштованим до європейських цивілізаційних цінностей, принципів демократії і спрямована на руйнацію фундаментальних прав і основоположних свобод людини, територіальне розширення своїх кордонів та домінування у регіоні та світі.

Виходячи із такого розуміння, слід вважати, що воєнна політика російської федерації на сучасному етапі має реакційний характер і спрямована на воєнно-політичне домінування в країнах Східної Європи (республіки колишнього СРСР) на постійне підтримання у цих регіонах стану керованого хаосу та провокування і підтримку сепаратистських рухів, на послаблення державних інститутів, розчленування їхньої території та руйнацію їхньої державності. Укорінені в російській ментальності антидемократичні ідеологізми та реваншистські прагнення визначають сьогодні зміст злочинної зовнішньої політики Росії. Так, відчувши втрату контролю над Україною, Кремль спланував і здійснив збройну агресію проти України. Збройний напад російської федерації на Україну переконливо засвідчив, що злочинна зовнішня політика теперішньої (путінської) Росії ігнорує сучасні правові та цивілізаційні виміри, становить загрозу не лише Україні, а й існуючому міжнародному правопорядку, загрожує глобальній та регіональній безпеці.

Важливо зазначити, що здійснена збройна агресія Росії проти України та її подальша ескалація на території України, спрямована на порушення суверенітету та територіальної цілісності України. Перебіг останніх подій, пов'язаних із збройною агресією Росії, свідчить, що силовий сценарій цієї неоголошеної війни готувався Кремлем заздалегідь, його було здійснено за наказом найвищих державних посадовців російської федерації, він ухвалений її найвищим законодавчим органом – Радою Федерації 1 березня 2014 р.

Таким чином, відповідальність за військову агресію проти України та її подальшу ескалацію виключно лежить на вищому військово-політичному керівництві держави-агресора як за сам злочин агресії, складником якого виступають планування, підготовка, ініціювання або здійснення особою, яка в стані фактично здійснює керівництво або контроль за політичними або воєнними діями держави (ч. 1 ст. 8 «Військові злочини» Римського статуту Міжнародного кримінального суду) [9].

Проведений аналіз проблем воєнної політики у контексті збройної агресії російської федерації дає підстави зазначити, що забезпечення національної безпеки поки що є неможливим без використання засобів збройної насилля. Іншими словами, головним знаряддям забезпечення національної безпеки країни залишається Воєнна організація Української держави, зокрема її основна складова – Збройні Сили.

Важливим атрибутом суверенної держави, як відомо, є її збройні сили, які призначені гарантувати її суверенітет, територіальну цілісність та забезпечити надійний захист національних інтересів від воєнних загроз. Збройні Сили

України – це військове формування, на яке відповідно до ст. 17 Конституції України [7] покладається оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Реалізація цієї функції досягається підтримкою Збройних Сил України у постійній готовності до виконання ними військових завдань і всебічним забезпеченням Збройних Сил Української держави з метою підтримання на належному рівні їх бойової мобілізаційної готовності та боєздатності.

З огляду на викладене слід зазначити, що в умовах військової агресії росії проти України та нових геополітичних реалій невідкладними завданнями державної

ваги є: вжиття системних заходів щодо радикального поліпшення стану справ у сферах оборони і національної безпеки, налагодження діяльності оборонно-промислового комплексу держави, першочергове забезпечення потреб органів сектору безпеки і оборони в матеріально-технічних, фінансових ресурсах, озброєнні та військовій техніці, посилення соціального захисту учасників бойових дій та членів сімей тих із них, хто віддав своє життя, обстоюючи суверенітет, незалежність і територіальну цілісність України, проведення зрозумілої для суспільства, відкритої і чесної кадрової політики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Военный энциклопедический словарь. Москва: Военное изд-во, 1984. 863 с.
2. Клаузевиц К. О войне. М., Воениздат. 1941. 740 с.
3. Стратегический курс России с государствами-участниками Содружества Независимых Государств. *Независимость*. 1995. 4 октября.
4. Екоцин Б. Давайте определимся и прямо скажем нашим народам как мы видим судьбы государств Содружества – вместе нам быть или порознь. *Независимая газета*. 1997. 5 апреля.
5. Антонов В. О. Военна політика як важлива складова забезпечення національної безпеки України. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 54–61.
6. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства / за ред. Г. М. Перепелиці. Київ: Стилос, 2004. 400 с.
7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
8. Статут Організації Об'єднаних Націй та Статут Міжнародного Суду. Нью-Йорк, 1946 р. 66 с. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 18.10.2022).
9. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_588/print1443083532701327 (дата звернення: 18.10.2022).